

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **841**

B. Luiten

Eredienst en kind,
praktische ideeën

MEDITATIEF **845**

R. Tigelaar

Jozef verkocht

WANDELEN MET GOD **846**

P. Schelling

God is goed

ACHTERGRONDEN **848**

F. van der Pol

Vroege christenen en
maatschappelijke
verantwoordelijkheid

SAMENLEVING **851**

A. Vlot

Liefde in een
technische cultuur

en verder...

Uit de kerken
Meegelezen

EREDIENST EN KIND, PRAKTISCHE IDEEËN

Er is heel wat gezegd en geschreven de laatste tijd over het kind in de eredienst. Het is goed dat de bezinning op gang komt, Hier en daar zie je nu in de praktijk iets veranderen.

Maar het is nog schuchter, en mondjesmaat.

Is er geen tijd om een beleid te ontwikkelen, of is er gebrek aan visie, aan zicht op mogelijkheden?

Maar als we het kind zo jong mogelijk in de eredienst willen betrekken, hebben we daar toch wel wat voor over? Welke prioriteit verdient dit onderwerp?

Er zijn, dacht ik, wel mindere zaken om je als kerkenraad mee bezig te houden.

Volgorde

Aan het eind van mijn vorige artikelen (dd. 14 en 21 februari 1998) was mijn eerste optie: na te gaan in alle onderdelen van de eredienst, hoe het kind hierin betrokken kan zijn. Alle onderdelen, inclusief de preek. Om op die manier de grens van meedoen en luisteren zo laag mogelijk te leggen.

Pas daarna zijn we toe aan de tweede optie: de kinderen, voor wie die grens dan toch nog te hoog ligt, tijdens de preek apart nemen om die op hun eigen niveau te benaderen. Inmiddels heeft deze benadering de wind in de zeilen gekregen door een aantal artikelen van drs A.L.Th. de Bruijne te Kampen in ditzelfde blad (dd. 4, 11 en 18 april 1998). Door zijn uitgangspunt te kiezen in

de **liturgie** ontdekt **hij**, dat tal van onderdelen niet aan leeftijd of aan de **persoon** van de voorganger gebonden zijn. In Schriftlezingen, gebeden, en zelfs in de verkondiging kunnen ook **anderen** participeren, mits dit verantwoord gebeurt en met de voorganger wordt voorbereid. De Bruijne komt daarbij met voorbeelden uit de Schrift en de geschiedenis, hoe in vroeger tijd de kerkdienst veel meer werd ingevuld vanuit ieders gaven. Op die manier zou er zonder enig probleem ruimte zijn voor de eigen inbreng van de **kinderen**, en voor een stukje **kind**-gerichte aandacht.

Mijn opzet is nu, dat we alles wat met de eredienst te maken heeft de revue laten passeren. Met de **bedoeling**, de eerste optie alle kans van slagen te geven.

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNIMK, DRS. I.D. HAARSMAN,
DRS. P. HOUTMAN, DRS. B. LUITEN,
DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331336

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4463AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.

Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Het kerkblad

Een voorname functie van het plaatselijke kerkblad is, dat daarin de erediensten worden aangekondigd. De tijdstippen, de **voorgangers**, de catechismusavond en eventuele bijzonderheden staan op de voorpagina overzichtelijk **vermeld**.

Maar het kerkblad is niet iets, waar een **kind** naar grijpt. Want voor hem staat er nooit wat in. Zou dat niet kunnen veranderen?

Het zou een idee kunnen zijn, in het kerkblad enkele **bladzijden** voor de jeugd op te nemen. Bladzijden met een apart kleurtje, **zodat** ze meteen herkenbaar en gemakkelijk te vinden **zijn**. Met daarop bijv. een korte en eenvoudige toelichting op **elementen** van de kerkdienst en het kerkelijk leven in het algemeen.

Maar ook als er iets bijzonders is, **kun** je dat daar **aan** de jeugd vertellen. Bij feestdagen en andere thema's **kan** iets van een verwerkingsvorm opgenomen worden, een puzzel, een Lied, een vertelling, een werkje, **een** tekening, iets leuks, enz.

De inhoud is belangrijk, maar **ook** het effect: het kerkblad is (net als de kerk) niet alleen voor volwassenen. Kinderen hoeven het niet te-leurgesteld **weg** te leggen...

Voor de dienst

Werkjes en tekeningen uit het kerkblad kunnen bij **binnenkomst** door de jeugd worden ingeleverd, en worden dan **ook** opgehangen. Daarvoor **kunnen** op verschillende plaatsen staande borden worden opgesteld, **wanneer** de muur van de **kerkzaal** onvoldoende **geschikt** is. Intussen hebben we alle gelegenheid wat met elkaar te zingen **en/of** te musiceren. Op een **A4-tje** kunnen liederen worden uitgedeeld **die** niet in het kerkboek staan. Het kinderlied krijgt hierbij dan speciale aandacht.

De dienst hoeft hierdoor niet later te beginnen. Degenen die er zijn beginnen zo'n 10 minuten **voor** tijd

te **zingen**. Dat kan heel ongedwongen, bijv. rond de piano of een keyboard, kinderen er omheen, eventueel een koortje op het podium. Ook andere muziekinstrumenten zijn **welkom**. Als iemand bereid is daar wat leiding aan te geven, is het al **gauw** fijn daaraan mee te doen.

Deze persoon kan de organist zijn, maar het hoeft niet.

Op die manier merk je meteen bij binnenkomen iets van de blijdschap en de **spontaniteit** in de kerk. Voor de kinderen is het herkenbaar en ze kunnen **zó** meedoen.

De concentratie

Aan het begin van de kerkdienst klonk tijdenlang de oproep: 'verheft uw hart tot God'. Deze opwekking is nog wel te horen, maar niet meer zo vaak.

Want ze wordt niet meer begrepen. Mensen **denken**, dat ze moeten gaan staan. Voorgangers hebben in die trant hun woordkeus aangepast: 'laten wij de dienst staande beginnen', of iets dergelijks.

Maar dat **was** de bedoeling niet van deze woorden, uiteraard. Je hart verhef je niet tot God door het een halve meter op te tillen. **De** strekking was: kom tot **rust**, maak innerlijk ruimte, leg je zorgen af, richt je op God, je bent hier om heel je hart aan Hem op te dragen, met Liefde en vertrouwen.

Daarom is het niet zo vreemd dat de oproep 'Verhef uw hart tot God' verloren gaat. Want wie kan dat in twee seconden, in hetzelfde tempo als **waarin** je gaat staan?

Toch is dit element waardevol genoeg om er **enig** werk van te maken. Zo kun je in het buitenland **soms** de **ervaring** opdoen, dat er inderdaad enige tijd wordt gegeven om de harten op **God** te richten. Intussen klinkt er bijv. gepaste muziek. Pas daarna **wordt** ieder gevraagd te gaan staan en begint de dienst.

In de praktijk is dit vrij **eenvoudig** te proberen. Na de **mededelingen** en de oproep de harten tot God te verheffen **kan** een lied of w **wor-**

den gespeeld, al **dan** niet op het orgel. Alle **muziekinstrumenten** zijn mogelijk, in de lijn van Psalm 150. Ook kinderen met enige **muzikale vorming** zouden daaraan **kunnen bijdragen**.

Of als dit nog **te** hoog gegrepen is, zou je voor het votum uit een lied kunnen zingen. Een lied van de **kinderen** bijvoorbeeld, over de wijding **van** het leven aan God.

De bedoeling is, dat **we** naar de **kinderen** toe expliciet maken, dat het voor ons veel betekent om God te ontmoeten. Concentratie en overgave kosten tijd. En het zullen vast niet **alleen** de kinderen zijn, voor **wie** dit moment van **bezinning** heilzaam zal blijken.

Ik denk, dat vroeger zo het stil gebed gefunctioneerd heeft. Er waren redenen om dat af te schaffen, maar er is niets voor in de plaats gekomen.

Het begin van de dienst

Op catechisatie ontstaat er steeds weer grote hilariteit, wanneer de kinderen moeten zeggen waarmee de eredienst begint. Keer op **keer** blijkt niemand dat te weten! Tot hun eigen stomme verbazing ontdekken ze dat. 'Begint het niet met de zegen dan?', want dat hadden ze toch **stellig** gedacht.

Kortom: ons **votum** valt **niet eens meer op**. De plechtige en publieke verklaring dat **wij** alles van God verwachten, als **reden van** de samenkomst, ontgaat de generatie van de toekomst volledig.

Dus moeten **we** het mooie daarvan weer te voorschijn halen. Laat de voorganger het even inleiden of **uitleggen**, met een enkel woord. Het **votum** kan ook gezongen worden, eventueel met **gebruikmaking** van Psalm 121:1 of 124:3 (berijmd). Maar dan nog blijft een enkel toelichtend **woord** nodig, evenals bij alle volgende onderdelen van de eredienst.

Een apart probleem is, dat het kleine **kind** bij het votum en de zegen **groet** alle **zicht wordt ontnomen door de staande gemeente!**. Dat-

zelfde probleem doet zich voor zo **vaak** er **staande** gezongen wordt, na de wet bijv., bij de belijdenis, na de **doopsbediening** en wanneer iemand wordt **toegezongen**. Laat het daarom voor niemand **een** probleem zijn, dat de kleintjes gaan staan op de banken en op de stoelen.

Het zingen

De psalmen zijn onvervangbaar. Maar ze zijn niet allemaal even gemakkelijk. Dat laatste geldt ook voor de liederen in het **Liedboek**. Laat daarom de voorganger in **de** gaten houden, dat hij wat **variatie aanbrengt** in de liturgie: **een** aantal liederen **moet voor** de kinderen toch eenvoudigen helder zijn. Daarnaast pleitte ik al voor het **gebruik van bijbellieder**en: letterlijke **stukjes** bijbeltekst op een eenvoudige melodie. Als kerken daar wat in zien, is het **nu** wel boog **tijd dat** een dergelijk **voorstel** uitgaat richting de deputaten!

Wat het lied van de school betreft het is goed dat **dat wordt** opgegeven. **Toch** telt het **meer, als de voorganger het er ook** bij zegt. Eigenlijk is dat een 'must'. Het oprichten van een kinderkoor is niet de **taak van** de kerkenraad. Maar het bieden van **ruimte** aan een kinderkoor voor en in de eredienst zal wel erg stimulerend zijn! Wanneer het nieuwe Liedboek wordt geoefend, is er voor meerdere koren **genoeg** te doen en krijgen zij op een ongedwongen manier een herkenbare plaats in de eredienst. Vooral bij de viering van het Avondmaal **zijn** de kinderen te passief. Onze **voornaamste** zorg is dan, dat **zij** zich **rustig** houden. Maar als ze dan eens **zouden** zingen? Wanneer er een koor is, kan dat iets **voorbereiden** waar alle kinderen aan **mee** kunnen **doen**.

De wet

Bij de voorlezing van de wet krijgen we opnieuw te **maken** met een soort **luisterdoofheid**, net als bij het votum: het herhalen **van telkens** de-

zelfde woorden dringt nauwelijks meer door.

De kinderen hebben daarbij bovendien nog als probleem, dat ze veel horen **wat** ze niet kunnen plaatsen: het maken van gesneden beelden bijv., het **knielen** voor enige gedaante boven, op of onder de aarde, het bezoeken van ongerechtigden, het ijdel gebruiken van **Gods naam**, het verlengen van je dagen, het begeren van dienstknachten en dienstmaagden, enz. Bovendien wordt de suggestie gewekt, dat ze zó uit Egypte komen. Hoe moet dit toch landen in al die **kinderhoofden**?

Maar opnieuw: het zijn niet alleen de kinderen. Wij moeten **allemaal** in ons hoofd de vertaalslag maken van Egypte naar Golgotha, anders ontgaat **ons** de nieuwtestamentische zeggingskracht van de wet. Doet ieder dat inderdaad? **Lukt dat** zo snel?

En wat **moet** iemand hiervan denken, die met het kerkelijk leven onbekend is, maar door de leiding van de Geest op een goede zondag in onze kerkdienst belandt? De **vraag** stellen is haar beantwoorden.

En dat, terwijl we **een** goede, eigentijdse, kerkelijk aanvaarde weergave van de wet hebben, in de zondagen 34 tot 44 **van** de catechismus! Licht het dan niet voor de hand, bij de lezing **van** de wet, deze **belijdenis** daar **wat** bij te betrekken?

Op die manier kunnen bovendien de negatief **geformuleerde** geboden ook positief worden geformuleerd. Wij belijden immers, dat dat de bedoeling is? 'U zult niet **doodslaan**' betekent, **dat** je je naaste niet **beledigt**, haat, kwetst of doodt. **Maar** ook, **positief**, dat je hem **lieft** als jezelf, dat je geduldig en vriendelijk bent. Welnu, laat het dan ook **zó** eens gezegd worden.

Weer een andere **mogelijkheid** is, los van al het bovenstaande, om naar de **kinderen** toe van tijd tot tijd te werken met pictogrammen: per **gebod** een kernachtig plaatje. Ze kunnen worden **afgedrukt** in het kerkblad, op de **jeugdbladzijden**, maar ook **kan** een enkele vergroting

worden opgehangen wanneer dat ene gebod centraal staat in de eredienst.

De gebeden

De betrokkenheid bij de gebeden zal niet weinig toenemen, wanneer de kinderen zelf mogen **meedenken** over de inhoud.

In de hal van de kerk **kan** een schrik **worden** neergelegd, waarin ieder wat aandachtspunten kan opschrijven. **Ook** volwassenen zouden daarvan gebruik kunnen **maken**. Een variant daarop (wat **meer** discreet) is een brievenbus, of **een** doos, **waarin** ieder zijn suggesties kwijt kan.

Naar de kinderen **toe** is dit te stimuleren door af en toe **gebedskaartjes** af te drukken op hun eigen bladzijden in het **kerkblad**.

De bijbellezing

Het lezen uit de bijbel is typisch iets, dat in de loop van de **eeuwen** door gemeenteleden werd gedaan, **ook** wel door **oudere kinderen**.

Het komt mij voor, dat dit een mooie **gewoonte** kan zijn, die naar ieder toe motiverend werkt. Voor de **kinderen** wordt de afstand kleiner, wanneer **zij** de iets oudere jeugd hiermee bezig zien.

Zou het **een** idee zijn, hierbij een bijzondere plaats in te ruimen voor de belijdeniscatechisanten?

De preek

Af en toe de kinderen aanspreken, om de boodschap in **hun** taal te formuleren, heeft een positieve uitwerking. Ze luisteren en reageren, ineens horen ze er veel meer bij. De kerkenraad **zou** de voorgangers kunnen **vragen**, hier aandacht aan te geven.

Ook kan het mogelijk worden gemaakt, dat de predikanten hierbij hulp ontvangen. Desgewenst kan dat deel van de **preek** door iemand anders worden verzorgd.

Dit is een belangrijk punt. Want juist door te moeilijke preken, die

niet af en **toe** wat gemakkelijker worden, ontwennen **kinderen** de luisterhouding. Dat zal uiteindelijk de voornaamstereden zijn, om ze tot een bepaalde leeftijd **tijdens** de preek apart te nemen.

De geloofsbelijdenis

Hierbij lijken geen specifieke mogelijkheden aanwezig voor een grotere betrokkenheid van het kind.

Het is goed, dat er variaties zijn in zingen en spreken. Misschien **kunnen** die nog wat uitgebreider worden gehanteerd.

Zou het verder niet een **mogelijkheid zijn** om ook de **overbekende** woorden van de apostolische **geloofsbelijdenis** wat af te wisselen met de taal van de catechismus, zondag 9 t/m 22? Dit **zou dan net zo kunnen** als de wetslezing (zie boven), en niet alleen om de **oren** van de **kinderen** gespist te **krijgen**. Vooral wanneer het apostolicum aan de orde van behandeling is in de **catechismuspreek**, en de **belijdenis** in haar geheel een plaats heeft na die **preek**, als onderdeel van het 'amen', zou een **herhaling** van die catechismuswoorden veelzeggend kunnen **zijn**.

De collecte

De collecte is in veel gemeenten niet zo levendig als zij **zou** kunnen zijn. Zou het niet verhelderend **werken**, wanneer verschillende doelen wat nader toegelicht worden? Dit zou eventueel kunnen met **visuele** ondersteuning.

Wel **moet** hierbij worden opgemerkt, wanneer aantal doelen beperkt is, hoofdzakelijk 'kerk' en 'diaconie', het ook niet erg stimulerend werkt om hier wat **van** te maken. Maar dan is er eigenlijk sprake van een **ander** probleem, namelijk dat er meer interne doelen op het collecterooster staan dan externe.

Het geheel

Van belang is, dat het geheel van de eredienst iets in zich heeft, wat kinderen kunnen onthouden. Laat het **ook** wat verrassend zijn, niet allemaal voorspelbaar volgens geijkte patronen. De synode van **Berkel** 1996 heeft uitgesproken, dat de afgesproken orden **van** dienst niet gehanteerd mogen worden als een strikte regel die **functioneert** als keurslijf voor de kerken. De orden geven de grote lijn aan, die we samen in acht **zullen** nemen.

Dat geeft ruimte om op een verantwoorde wijze variaties aan te brengen, niet alleen in volgorde, maar ook in woordkeus en in presentatie. Het gebruik van **muziekinstrumenten** en het optreden van een koor **was** altijd al toegestaan. Laten we dan proberen van al deze variaties een optimaal gebruik te maken, om op een **veelkleurige** wijze de Here te ontmoeten. Het zal **vet** meer magen aan voorbereiding, maar zo leren we dingen met liefde te doen. En dat is precies, wat we **op** de kinderen willen overdragen.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-C.

Wegens vakantie zal De Reformatie volgende week niet verschijnen. Nummer 42 zal D.V. verschijnen op 8 augustus 1998.

'...en verkochten Jozef...'

Genesis 37,28

Verkocht

Er zal **maar** zo met je gehandeld worden.

Je hebt niets in te **bren**gen.

Men beslist over jou.

Niet meer een mens met een **me-**ning, maar een **stuk** koopwaar.

Verkocht worden als was je een dier,
een meubelstuk.

Bezit van **een** ander.

Je hebt het niet meer te **zeg**gen over je eigen leven.

Dat doet een ander.

Wat een leven.

Ook al heb je mooie kleren.

Ook al **word** je **behang**en met rijkdom.

Je **blijft** bezit.

Verkocht aan **een** ander.

Vrij zijn?

Je **eigen** **leven** **vorm** **geven**?

Je kunt ervan dromen.

Dat het radicaal. **zal** omdraaien.

Dat jij niet meer naar een ander hebt te luisteren,
maar dat ze zullen buigen voor jou.

Dat is nog een **grotere** **droom**.

En **is** het niet zo dat dromen dro-
men **blijven**?

Jozef

Jozef heeft **gedroomd**.

Een wonderlijke droom.

Ze zullen huigen voor hem.

Iedereen, vader en broers.

Voor de lieveling van vader Jakob.

Voor **de** jongen met zijn mooie mantel.

Een droom.

Denk nu niet dat het meer is.

Een fantasiebeeld, niet betrokken op de **werkelijkheid**.

Jozef, **meesterdromer**, zet het maar uit je hoofd.

Kijk eens naar je eigen leven.

Wat is er **nu van** te zien.

Het **was** maar een droom.

Je mantel hebben ze je afgenomen.

Besmeurd met bloed.

Verkocht ben je.

Jij hebt te buigen, Jozef.

Zij niet.

Ze deden **maar** met je.

Dromen, wat zeggen ze?

Jozef verkocht

Jozef **droomde**.

Het **was** geen fantasie.

God **maakte** dat duidelijk in die **droom**.

Ze **zullen** buigen als **knipmessen**.

Maar **waar** is God dan?

Is geloven dan geen droom?

Als de werkelijkheid **nu** dan **zo an-**ders is?

Slaaf **zijn** is toch iets heel **anders** dan wal **God** zei?

Hij zei: **de** hoogste plaats krijg je.

Hoe **kun** je dan verkocht **worden**?

Een breuk met de familie.

Weggeduwd uit het gezin.

Waar liefde verwacht mocht **wor-**den, **was** de **haat**.

Hoe anders dan God had gezegd.

Weg uit het land van de belofte.

Beloofd aan **zijn** familie.

Hier **zullen** ze wonen, u en uw na-
geslacht.

Jozef verkocht.

Verkocht **aan** **handelaren**.

Die weer **verkochten** aan Potifar.

Waar is God met **zijn** Woord?

Gekocht

Broers zullen eens buigen.

Voor **de** **onderkoning**.

Terwijl ze **het** niet eens **weten**.

Dan: ik ben **jullie** broer, Jozef, die jullie verkocht hebben.

Na zoveel jaren worden dromen werkelijkheid.

Gods Woord blijkt waar te zijn.

God was er bij.

In al die moeite, in slavenbestaan en in **gevangenis**leven.

God heeft mij voor u uitgestuurd.

Zo getuigt Jozef,

God beschermt zijn kind.

Gekocht met het bloed van zijn Zoon.

Gods kind, Christus' eigendom.

Opgenomen in **Zijn** **zorg**.

Zijn beloften **een** droom?

Waar **je** niets van ziet, zodat je je **bekocht** voelt?

Maar je bent toch gekocht.

En Christus verkoopt je niet meer.

*Ds. R. Tigelaar is predikant van de Gerefor-
meerde Kerk van Pemis-Albrandswaard.*

Wandelen met God

Als je wandelt met God, moet je soms zingen om het vol te houden, Vaders en vooral moeders doen dat met hun kinderen - het is vakantietijd - als die vervelend worden achterin de auto. 'Kom, jongens, we zingen een versje..' Je zou zo zeggen: ze hebben het van Vader geleerd, die vaders en moeders - zoals ze immers heel hun ouderschap van Hem moeten leren! Want Hij leert zijn kinderen zingen om het vol te houden, die lange, zware reis (vgl. Ps. 119:10 1773-ber., 119:12 kerkboek-ber.). Inderdaad, Vader leerde ons zingen voor onderweg. Hij leerde ons zingen van ons leed en onze moeite, van de zwaarte van de reis, en dat het allemaal zo lang duurt. Maar voor als we in onze vragen en ons verdriet dreigen vast te lopen en te versommen, heeft Hij ons verzen geleerd over Hemzelf, en zijn naam en zijn werk en zijn macht. Want daar knappen vermoeide kinderen van op. Dan zien ze de zon weer, en het doel van de reis, en Vaders hand.

'Onze goede God'

Vader. Hij zag, dat wij ons in de Lichamelijke en geestelijke dood hadden gestort en ons volkomen rampzalig hadden gemaakt. En toen is Hij in zijn wonderbare wijsheid en goedheid zelf ons gaan zoeken, toen wij bevend voor Hem vluchtten. En Hij troostte ons met de belofte ons zijn Zoon te geven. Wij, ons? Nou ja, onze lieve over-over-over...-grootouders, Adam en Eva, in het paradijs. We hebben wat met die mensen uit wie we geboren zijn, en met hun zonde en hun angst - hun wegruipen voor God! -, hun

strijd en verdriet; we herkennen het allemaal. Maar we hebben dus ook wat met hun God, die hen opzocht en uit de struiken nep, die hen dringende, boze vragen stelde en hen met de gevolgen van hun ongehoorzaamheid confronteerde. Maar die ook middenin die spannende scène zijn toom over de slang uitgoet en hem de vijandschap en de vermorseling aanzegde. Bevend luisterden onze voorouders mee, en ze hoorden de troost in de belofte van de zoon die ze krijgen zouden. En wij weten inmiddels dat Vader nota bene zijn eigen Zoon bedoelde! Wat zet Artikel 17 van onze belij-

denis dit schokkende verhaal van Genesis 3 toch ontroerend voor ons neer! En wat heeft de Geest van Christus het verstand en het gevoel van zijn dienaar Guido de Brès verlicht en geraakt, toen hij die belijdenis schreef! En wie was nu de God van Genesis 3, die zoekende, straffende en troostende God? Onze goede God, zegt Guido de Brès, en we zeggen het hem M als belijdenis van de kerk.

Zoals hij het per slot de Schriften nazegt, die niet ophouden ons dat te leren, dat Vader goed is en dat dus ook zijn werk goed is. Hij heeft ons ervan leren zingen, in zo'n vers voor onderweg: 'HEER, Gij zijt goed, in heel uw wezen goed, en goed voor al uw kindren zijn uw daden.' (Ps. 119:26 ber.).

Goed in wezen en werk

De onberijmde tekst is kort en krachtig (vs. 68a): 'Gij zijt goed en goeddoende'. Onze grootvaders begonnen soms zo hun gebed: 'Goed en goeddoend God...' Berijmers, die van vier à vijf woorden een, twee regels moeten maken, reddten dat niet in die bondigheid.

De tweeslag dat de HERE goed is en goed doet, krijgt in onze huidige berijming een dubbele regel. Zij laten de dichter als het ware zeggen: 'HERE, U bent goed, en ik bedoel daar twee dingen mee: U bent goed in heel uw wezen en dus ook in al uw daden.' Hoe de HERE is kun je zien aan wat Hij doet. Of ook, andersom gezegd: uit wat Hij doet moet je leren wie Hij is.

Zometeen meer daarover. Eerst nog even over dat 'in heel uw wezen god'. Het is een vondst van de berijmers om ons zingend aan het

denken te zetten. Je zou zeggen: een tamelijk riskante onderneming om ons in een vers (**voor** onderweg!) over zoiets dieps en hoogs als **Gods 'wezen'** te laten **zingen**. Maar laten we die schroom nu maar zingend overwinnen. We waarschuwen elkaar altijd **voor** eenzijdige typering van de HERE. God is liefde, ja, maar Hij is ook toorn. God is **barmhartig**, ja, maar **Hij** is ook rechtvaardig. Maar zo'n **waarschuwing** is bij 'God is goed' niet nodig. Als je dat zegt hoeft er niets achteraan. Je mag aan **de HERE** zonder meer alles **toeschrijven** wat wij **mensen** vangen onder dat mooie ronde woord 'goed'. Echt **waar**: dat is heel zijn wezen! Geen wonder dat dat woord ook zo vaak voorkomt in het **scheppings**-hoofdstuk Genesis 1! Geen wonder ook dat **Guido** de Brès Hem 'deze goede God' **noemt** als hij in Artikel 12 van onze belijdenis de **scheping** van hemel en aarde en alle schepselen heeft beleden, en als hij vervolgens aan Artikel 13 begint over de instandhouding, leiding en regering van alle dingen begint. Deze goede God, die Hij straks - zoals we zagen - in Artikel 17 onze goede God zal gaan noemen.

Uit zijn werk te kennen?

Hoe de HERE is kun je zien aan **wat Hij** doet, zeiden we. En anders-**om**: uit wat Hij **doet** moet je leren wie Hij is.

We raken daar een pijnpunt van onze ervaring. Want er is in deze wereld zo weinig **echt goed**. In ieder geval: er is zo veel echt slecht. In deze wereld, die toch onder Gods regering staat en waarin toch niets gebeurt zonder zijn beschikking (Art. 13 NGB)! Vandaar dat wij bij **al wat** we zien herhaaldelijk de vraag stellen waar Gods werk dan **wel** is, en waaruit wij Hem als de goede God moeten leren kennen. Dat klemmt nog te meer bij **al wat we zelf meemaken**. Alles waarin het kwaad **van deze wereld zich in** de vorm van de zonde in onszelf genesteld heeft. Of alles **waarin** het

kwaad in de **vorm** van ziekte en rampspoed ons leven raakt en pijn veroorzaakt. 'Goed voor al uw **kindren** zijn uw daden.'? Kortom, zulke regels als de eerste twee van Psalm 119:26 botsen vaak met onze ervaring. **Zou** het daar ook niet over **gaan** in de volgende regels: 'Wat **mij** aangaat, **mij** heeft de overmoed beticht van leugens en met smaad beladen.'? Ze zeggen: 'Klets, jij met je goede God. Waar was Hij, **toen ...**', en dan **noemen** ze van alles op aan ellende en onrecht in deze wereld. **Overmoedigen!** Ja, maar wie is van die vragen nooit onder de indruk geweest en **wie** heeft ze nooit in z'n eigen Wel voelen naklinken? Met andere woorden: is de goedheid van **& HERE uit** zijn werk te kennen? Door ons mensen, in de mist van deze wereld vol ellende, en met onze bijziende ogen?

Zingend volhouden

Toch geeft de dichter van Psalm 119 **geen krimp**. De **berijmers** deden een goede greep toen ze **hem** in de vijfde regel van vers 26 het begin nog even lieten herhalen: 'Maar Gij zijt goed in **alles** wat Gij **doet**'. Tegenover de **overmoed** van de spotters en - laten we **eerlijk** zijn - tegenover de pijn van de eigen **ervaring** houdt hij vol: de HERE **is** goed en doet **goed**.

Hoe dat **kan**? Dat weet hij omdat hij zijn kind is. Omdat hij aan zijn hand wandelt, iedere dag. De HERE wijst ons immers in **zijn** Woord niet alleen maar op zijn werk in deze wereld. Hij vertelt **ook** vaak over Zichzelf en Hij laat profeten en apostelen vertellen over wie Hij is. En **vandaaruit** lichten dan voor **ons** zijn daden op. Vandaaruit leren we **kijken** met andere ogen. Leren we achter de dingen kijken. Natuurlijk, we schrikken van alles wat er gebeurt en **we** maken ons zorgen over de wereld en over de kerk en over ons leven. Maar we raken niet in paniek. Want we weten: de **HERE** is goed. En - Artikel 13 -: al wat in **zijn** doen het

menselijk verstand te boven gaat, willen wij niet nieuwsgierig onderzoeken, verder dan ons begrip reikt. Maar wij aanbidden Hem en zijn beleid. We laten ons door Hem mee **terugnemen** naar de spanning en de troost van Genesis 3: **Hij** heeft ons zijn Zoon beloofd en gegeven! En door de weg en het werk en het Woord van **die Zoon** Christus laten wij ons leren. En de grenzen van dat beslissende **evangelie** van verzoening en leven willen we niet overschrijden.

Onze goede God

Vader leert **zijn** kinderen zingen onderweg, als de reis lang is en ze moe worden. **Psalm 119:26** zingt een loflied op Gods goedheid. En kijk eens: na de worsteling **met** de haat en de spot van de overmoedigen eindigt het met de krachtige bevestiging: '... van ganser harte ga ik op uw paden.'

Wie de God van Genesis 3 kent, die God die aan het begin van de lange reis de troostende belofte van de Zoon gaf, laat zich zo'n lied graag leren. Juist om het tegen de donkere **ervaringen** in te zingen. Vader laat ons de reis-vermoeidheid ermee overwinnen en het doel van de reis ons weer bewust worden. Langs welke wegen **ook**, Hij zal dat doel zeker bereiken met ons: het nieuwe paradijs. En het heeft iets van de **toeëigening** van dat heil, als we zeggen: HERE, U bent onze goede God!

Ds. P. Schelling is predikant van de Gereformeerde Kerk van Leeuwarden.

VROEGE CHRISTENEN EN MAATSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID

f. van der Pol

Het Woord is in onze cultuur een vreemd element geworden. De overdracht van de bijbelse boodschap in de cultuur vraagt meer bezinning dan voorheen. Hoe kunnen we duidelijk maken dat de in het Evangelie verwoorde normen en waarden heilzaam voor de samenleving zijn? Wat is onze christelijke eigenheid en hoe kunnen we daarmee binnen de samenleving een positieve bijdrage leveren? Voor die opgave stonden de eerste christenen ook. Deze tweede aflevering waarin ik mijn bijdrage aan de IBA-studiedag van 12 juni jl. doorgeef, gaat over de eerste christenen en hun maatschappelijke bijdrage; een verkenning toegespitst op de christelijke apologetiek.

Christelijke identiteit

Uit rond 200 is er een geschrift bewaard, waarin een voorname Griek, een zekere Diognētus, antwoord krijgt over het specifiek christelijke. De schrijver ervan is onbekend, maar het stuk geeft een interessante kijk op hoe men in de samenleving tegen christenen aankeek en hield men dat verwoorde:

‘De christenen verschillen van de overige mensen noch door hun woonplaats, noch door taal of specifieke gebruiken. Want nergens wonen zij in eigen steden. Zij spreken ook geen eigen taal (...) Zij richten zich in kleding en voedsel en in andere zaken van het dagelijks leven naar de gewoonten van het land, maar hebben toch een wonderlijke en bijzondere orde en identiteit. Zij wonen in hun vaderland, maar als vreemdelingen. Zij doen aan alles mee als burgers, maar laten zich alles welgevallen

als vreemdelingen. Elk vreemd land is hun vaderland, en elk land is hun vreemd. Zij trouwen zoals anderen, maar leggen hun kinderen niet te vondeling. Zij delen hun tafel, maar niet hun bed. Zij leven in het vlees, maar niet naar het vlees. Zij leven op aarde, maar zijn thuis in de hemel. Zij houden zich aan de bestaande wetten, maar leiden een bestaan waarin ze meer doen dan de wetten eisen. Zij houden van allen, maar worden door allen vervolgd. Men kent ze niet, maar veroordeelt ze toch (...). Zij die hen haten, kunnen geen reden voor hun vijandschap geven. Kortom, wat de ziel is in het lichaam, dat zijn de christenen in de wereld. De ziel is over alle lichaamsdelen verspreid, zo zijn de christenen over de landen van de wereld verstrooid. De ziel is wel in het lichaam maar niet van het lichaam; zo zijn de christenen wel in de wereld maar niet van de wereld (...). Ook al wordt de wereld

geen onrecht aangedaan, toch haat de wereld de christenen omdat zij zich verzenen tegen haar wereldse genoegens. De ziel zit in het lichaam opgesloten, maar houdt het lichaam in stand. De christenen worden ook in de wereld vastgehouden als in een gevangenis, maar zij houden de wereld in stand. De christenen wonen in de vergankelijkheid, terwijl ze de onvergankelijkheid verwachten’.

Op alle niveaus in rapport met de cultuur

ik denk dat wij deze omschrijving van de relatie ziel/lichaam en de vergelijking daarmee van de verhouding christen/samenleving wat ongewoon vinden. De teneur is wél duidelijk: de verhouding van de christenen en de samenleving is spanningsvol. Niettemin worden zij binnen de maatschappij gezien als een wezenlijke factor: zij houden de wereld in stand.

Een omschrijving van de relatie aan de hand van het beeld van ziel en lichaam is minder vreemd dan op het eerste gezicht lijkt. In de tweede eeuw vond er binnen de Grieks-Romeinse cultuur een levendige discussie plaats over het wezen van lichaam en ziel en hun verhouding tot elkaar. Dit had ook invloed op de christenen. Zij baseerden hun ‘antropologie’ in de eerste plaats op de Heilige Schrift. Er was behoefte deze bijbelse denkwijze over de mens te verbinden met wat hierover in de cultuur werd ontwikkeld. Athenagoras heeft in zijn werk Over de opstanding der doden (De Resurrectione Mortuorum) (Over de opstanding) de Griekse wereld verduidelijkt dat het gelmf in de opstanding uit de doden geen irratio-

neel bijgeloof is. Zij past bij het doel van de schepping en bij de natuur van de mens. De opstanding **vormt** het middelpunt van de christelijke antropologie¹. **Athenagoras** was de eerste die als christelijk denker de theologie ook in verband bracht met de geneeskunde van zijn tijd.

Een andere apologet uit Alexandrië, Clemens van Alexandrië (200-03) kende de culturele context van zijn tijd eveneens heel goed.

Clemens citeert of verwijst naar tal van Griekse geleerden (Plato, Heraclites, Democritus, Homerus, Sophocles, Euripides, enz.) en hun werken. Clemens zette zich er voor in het wantrouwen bij mede-christenen omtrent de heidense literatuur en filosofie te neutraliseren. Literatuur en filosofie gaf hij een plaats in de christelijke opvoeding. **Met zijn werk zacht hij ook aansluiting te krijgen bij geleerde heidenen.** Verder beschouwde Clemens rijkdom en bezit als legitieme zaken, mits beide maar goed worden gebruikt, bijvoorbeeld door het geven van aalmoezen en ander christelijk barmhartigheidsbetoon. Over het laatste thema zijn ook diverse preken uit de Oudheid bewaard gebleven.

Hoogtepunt van de apologetische beweging

Hoogtepunt van de Alexandrijnse apologetiek is ongetwijfeld Origenes (185-254). Origenes kende zijn cultuur door en door. Hij staat te boek als een groot kenner van de Griekse filosofenscholen. Zijn bekendste werk, Tegen Celsus (Contra Celsus), is een reactie op een anti-christelijk geschrift van de platonist Celsus (160). Deze Celsus schetste een zeer negatief beeld van de christenen. Hij beschouwde hen als domme, onopgevoede irrationalisten. Een opvatting die we meer tegenkomen, bijvoorbeeld bij de Romeinse stadhouder Plinius (62-113), die beweert dat christenen er een dom bijgeloof op nahouden, omdat ze door waanzin waren ge-

troffen; de Romeinse historicus Tacitus (55-ca. 120) noemt de christelijke religie zelfs een verderfelijke bijgeloof, terwijl de heiden Suetonius het christendom omschrijft als een crimineel bijgeloof.

De kerk is volgens Celsus een geheim genootschap en de bijbel staat vol kinderachtige legenden. Veel bijbelse gegevens brengt hij onder in de categorie onzin en leuterpraat. Het christendom is volgens hem maar een dwaze godsdienst. De christenen brengen alleen maar eenvoudigen en slaven tot geloof. Het antwoord van Origenes op Celsus vormt het hoogtepunt van de apologetische beweging van de tweede en derde eeuw.

Origenes opent zijn verantwoording met de opmerking dat het geloof niet rust op filosofische bewijzen, maar (in de lijn van 1 Cor 2, 4) op betoon van geest en kracht. Het gaat om woorden van goddelijke wijsheid. Origenes wijst er op dat God ervoor gezorgd heeft dat overal in de wereld het Evangelie gepredikt wordt. Er zijn overal gemeenten ontstaan. Veel christenen in steden en dorpen hebben het Evangelie gepredikt om mensen voor God te winnen. Dat deden ze niet om rijkdom, zoals Celsus meent, al werden soms ook rijke mensen christen. Origenes geeft Celsus toe dat de christenen in het begin inderdaad niet talrijk waren, maar dat ze wel vanaf het begin op alle mensen hebben willen inwerken met het Evangelie. Christenen doen niet anders dan met Gods Woord oproepen tot geloof en vroomheid. Ze zijn niet te vergelijken met schreeuwerige marktkooplieden, die hun waren aanprijzen, mals Celsus meent.

De saamhorigheid van de christenen is geen mensenwerk. Het Woord van Gods wijsheid brengt eenheid tot stand. De eenheid is er in Christus. De rebellie die er heerst binnen het Romeinse Rijk wordt dan ook niet door gelovige christenen veroorzaakt, zoals Celsus graag wil doen geloven. De gemeente van Athene bijvoorbeeld, is vriendelijk

van aard, terwijl de burgerlijke gemeente in Athene opstandig is; niet te vergelijken met de kerk. Hetzelfde geldt voor Korinthe en Alexandrië. De gemeenten van God onderscheiden zich van de wereldlijke gemeenschappen door liefde.

Christenen roepen mensen op hun ziel te laten genezen. Zij nodigen zondaren vervolgens uit om niet meer te zondigen. Als een christen een misdadiger uitnodigt, is dat niet omdat de christen zelf ook een misdadiger is, zoals Celsus beweert, maar omdat de christen de misdadiger door het Woord van zijn slechtheid wil laten genezen.

Christenen zijn ingetogen mensen, die proberen volgens Gods wil te leven. Celsus vergelijkt hen wel met vleermuizen, kikvorsen en wormen, maar moeten bandelozen, die naar de hoeren gaan en dat niet als verkeerd zien, niet veeleer wormen worden genoemd? Christenen zijn geen wormen die gemeenten vormen. Christenen zijn een uitverkoren geslacht, die hun zeden niet willen bederven door vermenging met de zeden van de publieke opinie. Christenen leren dat het lichaam een tempel van God is en dat er geen hoererij mag zijn.

Christenen zijn niet waanzinnig, maar houden zich bezig met het onderzoeken van de waarheid. Celsus meent dat de christelijke leraren dwaas zijn en &t zij zich alleen maar richten tot eenvoudige mensen, slaven, vrouwen en kinderen, omdat geen verstandig mens het christendom gelooft. Origenes wijst dit af, de verhalen van de Griekse mythologie zitten veelmeer vol dwaasheid. De bijbelverhalen zijn geen onzinnige mythen. En het is niet waar dat christelijke leraren zich enkel richten tot de eenvoudigen. Ook met de aanhangers van wijsgerige systemen zoeken ze het gesprek. Want Christus is de Zaligmaker van alle soorten mensen. Verstandig-zijn is goed en de christelijke leer dwingt niet om afstand te doen van de filosofie als zodanig. Maar het gaat er om welk wijsgerig systeem men aanhoudt. Het

platoonse godsbeeld dat Celsus aanhangt, is volgens Origenes niet in staat de harten van mensen te veranderen en dat betekent dat ook de morele levenswijze van deze wijsbegeerte niet radicaal vernieuwend kan zijn. Hiermee staan beide geleerden dus lijnrecht tegenover elkaar.

Het christendom presenteren als wereldopen beweging

We zien hier wat echte christelijke apologetiek typeert: Het betekent een positief, daadwerkelijk in gesprek **willen** gaan met de ander en ondertussen het christelijk standpunt niet verloochenen, ook als dit met zich meebrengt dat hierdoor de gesprekspartner niet wezenlijk wordt bereikt.

De Apologeten combineerden filosofie, retorica en een brede eruditie. Hun werk **vormt** een bewijs dat de vroege christenen de intentie hadden ook met geleerde en hooggeplaatste burgers binnen de samenleving in gesprek te **gaan**. Zij presen-

terden het christendom als een wereldopen beweging, waarbij de afstand met de omringende cultuur op alle niveaus zoveel mogelijk werd overbrugd. Overgebracht naar vandaag betekent dit vooral, dat christenen zich erop moeten toeleggen dat de afstand tot de niet-christelijke maatschappij in haar diverse gedingen niet groter wordt dan strikt nodig is. We mogen onszelf niet zien als verachters van de cultuur of als cultuurmijders. Het christelijk leven is een kracht die wil inwerken op het wetenschappelijke en maatschappelijke leven.

We hebben gezien dat christenen in de Vroege Kerk goed op de hoogte waren met heidense klassieke literatuur. Ook vandaag kan kennisname en bestudering van niet-christelijke informatiebronnen dienstbaar zijn aan het als christen in de samenleving staan. Zich verantwoord bewegen op de breuklijn van het christelijk geloof en de verwereldlijkte maatschappij is niet gebaat met een anti-intellectueel of een anderszins inkapselende reactie. Een

open houding is vereist. Dit vraagt om zorgvuldige training van het christelijk onderscheidingsvermogen, niet een verbod op het omgaan met moderne informatiedragers.

¹ Na Athenagoras schreef Nemesius van Emese een eerste ontwerp van christelijke antropologie als apologie: *De natura hominis* (Over de natuur van de mens). Het werk richt zich tot een gemiddeld geleerd publiek buiten de kerk, dat wel een elementaire kennis van het christelijk geloof en van de inhoud van de bijbel bezat.

Prof. dr. F. van der Pol is hoogleraar Algemene en Nederlandse Kerkgeschiedenis voor 1650 en Symboliek aan de Theologische Universiteit te Kampen.

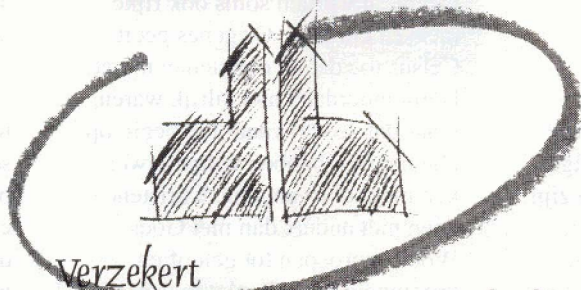
Bijbelstudies.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10-3750 GA Bunschoten-Spokenburg
Tel (033) 29979 99 - Fax (033) 29979 98

donatus

Verzekert

van Avondmaalstel tot Zadel dak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

LIEFDE IN EEN TECHNISCHE CULTUUR

*De liefde van de meesten zal verkillen", waar-
schuwde onze Here Jezus al. Een student van mij
schreef hierover laatst in een werkstuk: "Volgens
mij komt dit ook uit in de mechanisering van de in-
termenselijke relaties". Die uitspraak bleef de laat-
ste tijd in m'n gedachten rondspoken. Is het waar
dat we in een kille, gemechaniseerde, technische
wereld leven waarin de liefde verstikt raakt?*

Wat die student met 'mechani-
sering' aanduidde, noemt Van den
Beukel in zijn nieuwste boek *Geen
beter leven dan een goed leven on-
der andere 'economisering'*. Eén
van de treffendste passages van dit
boek vond ik in de inleiding, waar-
in Van den Beukel schrijft:

*"Op een ... school, waar ik later le-
raar werd, zat een leerling, Piet N.
geheten, die buiten schooltijd se-
mi-profvoetballer was. Hij had,
zelfs landelijk, opzien gebaard door
voor het voor die tijd forse trans-
ferbedrag van vijftigduizend gulden
door een Rotterdams profclub te
zijn aangekocht. Piet bezocht onze
school omdat dit de weg moest effe-
nen naar de vervulling van zijn
grootste wens: sportleraar worden.
Het probleem was, helaas, dat Piets
intellectuele gaven daartoe niet
toereikend schenen. Hij was al een
keer blijven zitten in de voor-extra-
menklas en een jaar later kon de
opnieuw troosteloze cijferlijst maar
tot één conclusie leiden: weer blij-
ven zitten en van school af. Dat was
de unanieme mening van de docen-
ten. Mes één uitzondering: de rec-
tor. Deze rector, zo wisten wij alle-
maal, kende al zijn (ruim vierhon-
derd) leerlingen stuk voor stuk, en
niet alleen bij hun naam. Hij voelde*

*zich als een vader verantwoordelijk
om ze, zoals hij dat noemde, 'op
hun bestemming te brengen'. En de
bestemming van Piet N., dat was
voor hem zonneklaar, was: sportle-
raar worden. En even helder was
voor hem wat er daarom van het
docentencorps verwacht mocht
worden: Piet 'het papiertje' bezor-
gen om dat mogelijk te maken. Hij
liet daarbij ook doorschemeren dat
het hem niet veel uitmaakte met wat
voor middelen dat gebeurde. Daar-
toe dwong hij eerst, met min of
meer grof geweld een aantal lera-
ren hun cijfers op te kogen, zodat
Piet ook formeel correct bevorderd
kon worden. 'En bedenkt u wel da-
mes en heren', zei hij nog, 'wij hoe-
ven ons niets te verbeelden. Voor
niemand van ons is ooit vijftigdui-
zend gulden neergeteld'"*

Een goede school is dus een school
met docenten die de kinderen een
warm hart toedragen. Van den Beu-
kel schopt met zijn voorbeeld aan
tegen het overheersende beeld van
de school als een vertechniseerde
'diplomafabriek' waarvan de kwali-
teit primair in efficiëntie en rende-
ment wordt uitgedrukt, en in cijfers
door het dagblad *Trouw* kan wor-
den afgedrukt. De primaire taak

van een school is echter 'vorming
voor het leven', en die laat zich ab-
soluut niet in dat soort getalletjes
vangen. Als bestuurslid van een ba-
sisschool en als universitair docent
word ik langzamerhand tureluurs
van kwaliteitszorgsystemen, reor-
ganisaties, mission-statements, be-
leidsnota's, outputfinanciering, fu-
siebesprekingen, organisatiemodel-
len, schaalvergroting, rendement,
doorstroming, managementteams,
computer-ondersteund onderwijs en
aansturingsinstrumenten. Dat zijn
technische middelen die allemaal
best relevant zijn maar zeker niet
primair, en toch de meeste energie
opsouperen. "Houd u nou van de
kinderen die u lesgeeft, en van uw
vak?", is daarom de vraag die me
op de lippen brandt tijdens een sol-
licitatiegesprek met een potentiële
nieuwe docent. Want laten we wel
wezen, "als ik geen liefde heb, dan
ben ik niets".

Cultuur

Onze denk- en leefwereld noemen
we ook wel onze 'cultuur'. Onze
cultuur is de expressie van dat wat
we belangrijk vinden. De cultuur is
het geesteklimaat waarin we ons
bevinden, en de vormgeving daar-
van, bijvoorbeeld in organisaties en
technische middelen. De jongeren-
cultuur manifesteert zich o.a. in
house-muziek, en een managerscul-
tuur tegenwoordig o.a. in strakke,
donkere gakken die je vroeger al-
leen in de ouderlingenbanken aan-
trof. Als we het over & 'vereco-
nomiseerde maatschappij' hebben,
bedoelen we meestal de kille cul-
tuur van de 24-uurseconomie, de
marktwerking, de flexibilisering
van arbeid en het bijhouden van de
groei van onze maatschappij in het

Bruto Nationaal Product. Je kunt de verkillung die **daarmee** gepaard gaat 'economiseren' **noemen**, maar omdat de betekenis van het Griekse woord *oikonomia* **oorspronkelijk** breder was en de hele zorg en **be-**heer van het huishouden omvatte, gaat **het** hier om een uitgekledde, gereduceerde vorm van economie.

Fundamenteler voor onze tijd is het idee dat we alles om **ons** heen snel en op afstand kunnen ervaren, kwantificeren en 'aansturen'. Zo lijken sommige managers bijvoorbeeld het idee te hebben een bedrijf te kunnen runnen vanachter hun PC en met hun *handy* binnen handbereik, zonder 'de **handen** vuil te hoeven **maken**' aan het eigenlijke productieproces op de werkvloer. Ons ervaren en beïnvloeden van de wereld om ons **heen** voltrekt zich steeds vluchtiger, indirecter en technischer. We **krijgen** het gevoel de **wereld** om **ons** heen als het ware met **een** afstandsbediening te kunnen sturen, en via tv en Internet met een simpele **muisklik** te kunnen leren kennen. We **leven** dus in een technische cultuur, waarin ons ervaren en communiceren zich steeds vaker op afstand voltrekt, via technische en organisatorische middelen. Maar de belangrijkste dingen van het leven laten zich w niet aansturen of indirect ervaren. Liefde, een **gevoel** van saamhorigheid en aanbidding kun je niet construeren of organiseren. En daarin klopt **wél** het hart van **de kerk**.

In de technische cultuur zit het denken in technische oplossingen er diep in. Een voorbeeld daarvan zag ik een tijdje **terug** tijdens de **kennis-****makingsperiode** (novitiat) van een christelijke studentenvereniging. Het novitiat had als uitgangspunt het ontvangen **van** de nieuwe studenten 'op voet van **on-gelijkheid**'. Dat betekent dat de eerstejaars studenten worden ontgroend en vervelende dingen moeten doorstaan. Dat zo'n studentencultuursoms (niet altijd!) tot uitwassen leidde, is voorspelbaar. Desondanks vond er geen bezinning plaats op de uitgangs-

punten, maar werd er **gekozen voor** een technische oplossing. De studentenvereniging stelde een 'vertrouwenspersoon' aan bij wie de novieten konden uithuilen. Volgens mij is dat dweilen met de kraan open. Voor een fundamentele oplossing zou de achterliggende cultuur gewijzigd moeten worden.

Afstandelijk kennen

Het is haast een **gemeenplaats** om te zeggen dat de **kern** en het **ken-**merk van ons christelijk geloof de liefde is. Toch **vermijden** we vaak dat begrip. Omdat het te soft is. De **nadruk** op de 'hardheid' in onze technische **cultuur** is terug te voeren op de filosofische ideeën van **Descartes (1596-1650)**. Deze filosoof zocht naar een vaste grondslag voor de wetenschap, en werd daarmee de vader van het moderne denken. Hij vond houvast in de menselijke rationaliteit en in **een** vaste, wiskundige methode. **Hij** reduceerde daarmee alle dingen tot uitgebreidheid in de ruimte, tot een mechaniek dus. Alle **overige** kwaliteiten zijn te soft en te subjectief; daar kun je niet op bouwen. Zekerheid vond hij in objectieve redeneringen die dat **soort** onzekerheden uitsluiten. De **filosoof** Francis Bacon (1551-1626) borduurde daar op voort, door van dit soort betrouwbare kennis technische macht te verwachten. Zoals wetenschap volgens Descartes onzekere factoren uit onze kennis moest **wegfilteren**, moest technische macht volgens Bacon ongrijpbare factoren in de wereld om ons heen buitensluiten.

Maar niet ons **objectieve** denken, maar onze liefde is de draaggolf van onze relatie **mét** en onze kennis **ván** **God**, de medemens en de **na-tuur**. "Hebt gij **Mij** lief?", vroeg de Here Jezus aan **Petrus**. En dat is ook de **allereerste** vraag die Hij ons stelt. En niet alles om ons heen is kwantificeerbaaren **technisch** beheersbaar. Dat **bedoelen we** bijvoorbeeld als we zeggen dan dat

we ergens 'feeling' voor moeten hebben. De dichter **T. S. Eliot** bracht als volgt onder woorden dat er langzamerhand iets in de moderne tijd verloren ging:

Where is Life we Rave lust in E-ving?

Where is the wisdom we have lost in knowledge?

Where is the knowledge we have lost in information?

(Waar is Leven dat we verloren in bestaan?)

Waar is de wijsheid die we verloren in kennis?

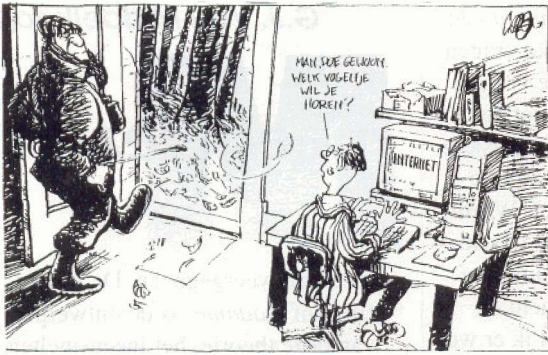
Waar is de kennis die **we** verloren in informatie?)

Onze cultuur wordt gekenmerkt door **een** technische **geesteshouding** om de dingen niet in hun waarde te laten, maar naar onze hand te zetten en op afstand te sturen, waarbij we alles om ons heen als abstract en als een machine of mechanisme opvatten. **Hierdoor** wordt de wereld voor ons een schimmig **stelsel**, een 'virtual reality'. Dit denken is de laatste ideologie, het laatste 'Grote Verhaal' dat nog resteert in onze postmoderne tijd. Het denken in louter modellen en **schema's** vervreemdt ons van de werkelijkheid. Het leidt ook tot een modelmatige, onvrije samenleving, waarin **zelfs onze** medemens een **nummer** is. Als liefde niet de grondslag is van een cultuur, maar onverschilligheid de kop op steekt, leidt dat tot excessen zoals de dood **van** Meindert Tjoelker en van vele **naamlozen** die slachtoffer **werden** van 'zinloos' geweld. En **ook dát soort** uitwassen los je niet op met **technische** oplossingen - zoals **bewakingscamera's** of meer blauw op straat - zonder de achterliggende cultuur ter discussie te stellen.

Liefde

Ook onze relatie met God is primair een liefdesrelatie. Als we primair denken in theologische, afstandelijke schema's waar geen speld tussen te krijgen is, kan dat

Wetenschappelijke kennis over milieuproblemen leiden niet tot liefdevolle **betrokkenheid** als we ons niet met onze wereld verbonden voelen. Juist die betrokken, liefdevolle vorm van kennis is afwezig in het huidige, mathematische **wetenschapsideaal** dat stamt uit de moderne filosofie en in de afstandelijkheid die

inherent is aan **moderne** technieken, zoals Internet en de tv. Die media zijn het referentiekader geworden voor onze ervaring. **Internet** en tv creëren een afstompende schijnwereld van een **mengelmoois** van losse en vluchtige **brokken informatie** en amusement.

Minister Wijers kon vrij laconiek de schouders **ophalen** over de strijd van de kerken tegen de 24-uurseconomie omdat hij niet **peilde** waar het eigenlijk om ging. Hij vond dat de verruimde winkeltijden geen economisering van de mens betekenden, maar juist -andersom!- de economie aanpaste aan **menselijke behoeften**. Bovendien kon hij opmerken dat werknemers vanaf 1975 nauwelijks **méer** buiten de normale kantooruren zijn gaan werken. De kerken doelden denk ik niet **allereerst** op de werk- en winkeltijden, maar op de verzakelijke, **technische cultuur** die daar **achter** steekt waarin mensen nummers lijken, en het werk steeds jachtiger en **harder** wordt. Zij voerden een geestelijke strijd. Omdat in een economische en technische cultuur de liefde van velen **zal** verkillen.

Dr. A. Vlot is universitair docent aan de Technische Universiteit te Delft.

UITE KERKEN

Beroepen te Zuidwolde (Dr.) i.c.m. Ruinerwold-Koekange (bij acclamatie): J.M. Oldenhuis, kandidaat te Kampen.

Beroepbaar gesteld door de classis

Harderwijk: Dr. B.A. Zuiddam.
Adres: **Rutgerskamp 74, 3853 ES**
Ermelo. Tel. 0341-563802.

Intrede

Ds. E.L. Van 't Foort (voorheen missionair predikant van de Vrije Geref. Kerk te Kaapstad) deed zondag 5 juli intrede in Enschede-Zuid. Bevestiger was **ds. Tj. Boersma**, emeritus predikant te Zwolle. Nieuw adres: **Sparrendaal 49, 7544 NN Enschede**. tel. 053-4776299.

Adreswijzigingen e.d.

Blija-Holwerd * Scriba: K. Andringa, H. Kroesstr. 15, 9171 MJ Blija, tel. 0519-562381 (pag. 53).
't Harde * Scriba: J.H. de Jong, Kernhoopweg 38, 8084 VL 't Harde, tel. 0525-653851 (pag. 103).
Meppel * Scriba: J. Goedhart, Boerkist 19, 7943 LA Meppel;
Postadres: Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, Postbus 23, 7940 AC Meppel; **Diaconie:** H. Boerma, Biezenveld 27, 7943 MB Meppel, tel. 0522-270196 (pag. 70).

Vertrek ds. J. Werkman

Opnieuw vertrekt binnenkort een zendeling naar **Oekraïne**. Het gaat om ds. J. Werkman en zijn vrouw, die op 5 augustus naar Kiev hopen te vertrekken. Daar zullen ze het echtpaar Nap bijstaan, dat kerkelijk opbouwwerk verricht bij de Oekraïns Evangelisch Gereformeerde Kerken. Sinds 1993 worden deze kerken ondersteund door de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) van Gelderland en Flevoland. Ds. Nap heeft onder meer catechisatie gegeven, helpt bij het **zondagschoolwerk** en adviseert de **twee** kerkenraden van Rovno en Stepan. Bovendien geeft hij les aan het eigen **seminarie**, waar enkele jongemannen een theologische opleiding ontvangen. Ds. J. Werkman zal hem daarbij assisteren. Bovendien hoopt de Oekraïense kerk dan ook kerkdiensten in Kiev te organiseren. Vervolg op **pagina 856**

leiden tot onvrije en onmondige Christenen in de kerk. God is in de moderne tijd weggedacht, omdat Hij niet paste in een objectief, wetenschappelijk systeem. Wetenschappelijke kennis staat op een gespannen voet met geloof, omdat dat de zekerheid is van de dingen die we niet zien, en die dus niet in ons technische plaatje passen. Hoewel wetenschap dus altijd wel **spanningen** oproept met het geloof, versterken we die door **ons** geloof los te maken van God als persoon! Dan worden tradities plichtplegingen en **verwarren we ze** met het geloofsleven zelf. De kerk wordt dan een getto en een **rustpuntje** waarin alles bij het oude moet blijven. We zitten dan in dezelfde technische **grondhouding** verstrikt als de cultuur die we inademen. De geestelijke **achtergrond** van de **problematiek** is dat de mens zichzelf net als **Descartes** in het **middelpunt** plaatst om tot **zekerheid** te komen. Maar **wij kunnen** als mensen niet alles oplossen of **zeker** stellen.

Liefde **moet ook** onze relatie met de wereld om ons heen stempelen. **Ter** illustratie: De K o m schijnt drie vormen van kennis te onderscheiden. Allereerst kennis over dingen die ver van je bed staan, bijvoorbeeld het vage besef dat er hongersnood heerst ergens in de binnenlanden van Afrika. Want je herinnert je nog vaag schrijnende **beelden** van het Journaal. Verder kennis die je meer na aan het **hart** ligt, zoals weet hebben van de ziekte van een familielid. De meest diepgaande **kennis** tenslotte, is **kennis** die je zelf regelrecht aangaat.

De boodschap en de kloof: raakt de preek de hoorder'?

In De Wekker van 26 juni schrijft prof. dr. *W.H. Velema* verder over de vraag hoe je de moderne mens kunt bereiken met de boodschap van de Bijbel. Eerder had hij gezegd, dat in een preek de boodschap **voorop** gaat. Daarover nu **meer**:

Raakt de preek de hoorder?

Het feit dat een predikant bij de Bijbel begint, betekent niet altijd dat hij de hoorders **echt** raakt. Soms preekt een dominee in **een** getrouwe Schriftuitleg toch langs de gemeente heen. Hij **zegt** bij de uitleg van de tekst geen onwaarheden. Hij blijft binnen de **grenzen** van de belijdenis. Toch raakt hij het hart van de gemeente niet, **althans** slechts **van** enkelen in de gemeente, maar **van** velen niet. **Hoe** komt dat? Als **we** over dit probleem nadenken onder het gezichtspunt van het verstaanbaar maken van de Schrift (we **noemen** dat: onder hermeneutisch gezichtspunt), dan zeggen we: een **dominee** moet **zijn Gemeente kennen**. Hij **moet de mens kennen tot wie hij spreekt en voor wie hij preekt**. Een lezer zal de **vraag** stellen: Wat is dan **eerst nodig: kennis van de bijbeltekst, het Woord van God of kennis van de hoorder?**

Moderne, hedendaagse **predikers** Denk niet te **gemakkelijk** over deze vraag. Veel moderne predikers hebben daarom zo'n succes bij hun **gehoor**, omdat zij de hedendaagse mens kennen. Zij **gaan in op wat hem bezighoudt**. In hun prediking **geven zij antwoord op zijn vragen**. Hetzelfde geldt **van moderne theologische schrijvers**. Ik hoef hier geen namen te noemen. De **lezer** kent **de** theologische best-sellers uit de **negentiger** jaren. Bij duizenden en duizenden zijn hun boeken verkocht.

Wat is het geheim van hun "succes"? Als predikanten spreken we daarover met elkaar. In meer dan **één** gesprek heb ik als antwoord gehoord: Deze schrijvers of **predikan-**

ten raken het **kart en het hoofd van de mensen**. Zij weten welke vragen daar leven en geven op die vragen antwoord. Zij gaan in op wat de mensen bezighoudt. De conclusie is **dm** dikwijls: En dat doen zij, die bij de Schrift beginnen niet. Wordt hier de kloof zichtbaar? Of ligt de oorzaak van succes of mislukking ergens **anders**? **Voor ik** tracht de vraag te beantwoorden wil ik er wel op wijzen, dat deze moderne predikers hun **preken toesnijden op hun gehoor**. Zij blijken hun gehoor zo goed te kennen, dat zij weten wat **hun** gehoor graag hoort of wat goed valt bij **hun** gehoor. Met de **kennis van hun gehoor gaat gepaard een inhoudelijk afstemming van de boodschap** op hun gehoor. Nu komt opnieuw de vraag naar boven: Lukt het deze predikers zo **goed** omdat ze bij hun gehoor beginnen? Dan komt onwillekeurig de vraag naar boven: Kan het een dominee die van de Schrift uitgaat **dan** niet lukken, wals zijn moderne **collega**? Is het dan toch een hindernis om bij je gehoor te komen, als je niet van het **gehoor** maar van de Schrift uitgaat?

Moet het roer om?

Ik denk dat menig **predikant** met deze vragen tobt. Moet ik het roer omgooien? Moet **ik** mijn vertrekpunt bij de mens **nemen**? Ter voorkoming van misverstand moet ik opmerken dat de hierboven bedoelde **predikanten** niet allen bewust hun vertrekpunt bij de mens kiezen. Wie hun dat zou voorhouden, zou wellicht als antwoord krijgen: Ik begin ook bij de Bijbel. **Dan** zou ik in antwoord daarop zeggen: in hun vertolking **van de Bijbel zijn ze zo met de vragen (en de antwoorden) van de moderne mens behept, dat ze in hun uitleg daaraan niet kunnen** ontkomen. De bijbeltekst en de **levenstekst** van de hoorder vloeien zo in elkaar, **dat** ze één geheel gaan vormen. De **boodschap van de tekst vloeit samen met wat de hoorder bezighoudt**. In populaire bewoordingen heb ik in bovenstaande regels **een** moderne hermeneutische

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

methode weergegeven. De Duitse filosoof *Gadamer* is de ontwerper van deze theorie: het ineensmelten van twee horizonen, namelijk die van de Bijbel en die van de **hoorder**. Deze hermeneutische methode ziet het **als** een onmogelijkheid naar de bijbelse boodschap te luisteren zonder tegelijk wat de hoorder beweegten verwacht, erbij te betrekken. Hier ligt voor **mijn** besef de kloof.

Hermeneutiek van de Heilige Geest

We zullen bij de Bijbel moeten beginnen. Wij geloven dat de Bijbel zo veel kracht **heeft** dat die voor zichzelf spreekt. De Bijbel spreekt zijn eigen **woord**. Bij het overbrengen van de bijbelse boodschap **moet** een **prediker** zich richten op zijn gehoor. Hij **zal** de vragen **van** zijn gemeente en **hun** leefwereld, hun beleving en ervaring moeten kennen. Daarop zal hij zijn boodschap afstemmen. Om het nog eens scherp te formuleren: Wat is dan het verschil met de moderne hermeneutische methode? Het verschil is dat bij deze methode Bijbel en gehoor samen bepalen wat er gezegd wordt. Van het gehoor hangt af of de dominee verstaanbaar preekt. De gemeente heeft de maatstaf voor **het** oordeel daarover in eigen hoofd en hart. Wie **van de Schrift uitgaat, wil eerst luisteren naar wat God zegt**. De **HEERE** heeft Zijn Geest beloofd. Die doet ons deze boodschap verstaan. **Daarom spreek & over een hermeneutiek van de Heilige Geest**. In onze hermeneutiek staat de Geest centraal. Dan zullen we de boodschap van de tekst overbrengen naar de **gemeente**. Een predikant verplaatst zich in de leefwereld, de denk- en **gevoelswereld** van de gemeente.

Daarin spreekt hij het Woord van God. **Da** Woord komt niet van onderop. Het komt niet uit ons denken, voelen of willen. Het is juist omgekeerd. **Het** Woord werkt daarop kritisch in. Het oordeelt **en** het richt op. Het veroordeelt en het bouwt op. De predikant moet de gemeente kennen. Hij moet weten wat in de gemeente leeft, omdat zij het adres is van de prediking. De gemeente bepaalt niet de inhoud van de preek. De gemeente moet zich wel herkennen in de preek die aan haar gericht is. Ik pleit voor een prediking die ervan getuigt dat de prediker het Woord kent en dat hij de gemeente kent. Dat noemde ik in het vorige artikel: recht doen aan het Woord en aan de gemeente. Een hermeneutiek van de Geest respecteert de prioriteit van de openbaring. Het Woord gmt aan de mens vooraf. Het verstaan van het Woord geschiedt in de weg van het gegrepen worden door het Woord.

Geen puber blijven?

Ook ds **Pieter Boomsma** gaf in het **Centraal Weekblad** van 3 juli aandacht aan de vraag of de preek de hoorder bereikt. Maar hij begint aan de andere kant. Hoe luistert de hoorder? Doen we of we van een afstand kunnen kijken hoe het gaat en leveren we dan commentaar? Of zijn we **samen** bezig?

Hij zat schuin tegenover me in de trein. Een jaar of vijftien. Zijn walkman hard genoeg om me gedongen mee te laten luisteren. Het geeft op zo'n meter afstand alleen zo'n ellendig blikerig geluid. Zijn voeten lagen op de bank, op de lege plaats naast mij. Best een aardige jongen leek het me. Zijn hele houding straalde uit dat hij met mij of met wie of wat dan ook in de wereld verder niets te maken had. Voluit puber waarschijnlijk.

Er wordt vaak gezegd dat preken een kwestie is van eenrichtingsverkeer. In zekere zin klopt dat natuurlijk wel, maar misschien hebben kerkgangers er weinig of geen idee van hoeveel hun houding zegt. Dat heeft uiteraard ook te maken met

wat er gebracht wordt en hoe dat wordt gedaan. Maar hoe er geluisterd wordt spreekt ook boekdelen. Wanneer er mensen in de kerk zitten die goed luisteren, aan wie je ziet dat ze gekomen zijn 'om zaken te doen', preekt dat totaal anders dan wanneer men een houding heeft van 'laat maar eens zien of je wat te bieden hebt' In dat laatste geval is preken zwaar werk. Alsof je ploegt op zware klei. In het eerste geval, wanneer de mensen laten merken dat ze er bij zijn, is het vaak een plezier. Ooit, in een grijs verleden en in jeugdige overmoed, heb ik halverwege de preek gevraagd waarom men eigenlijk gekomen was. Ik had het gevoel dat we helemaal niet bij elkaar konden komen en dat de mensen zonder enige verwachting hun stoelen vulden. Dan sta je met het zweet in je handen en haast je je naar het 'amen'. Een van de kenmerken van de puber kan zijn dat deze zich niet identificeert met haar of zijn omgeving. Zo iemand is nog bezig een eigen plek te vinden en neemt daarom nog even afstand van alles en iedereen die in die 'grote wereld' al wel meer of minder thuis is. Voor een vijftienjarige is dat prima. Je moet loskomen om op eigen benen te komen. Wanneer het om geloven gaat, is het lastig als we te lang puber blijven. Toch gebeurt dat mijns inziens. Mensen nemen bijvoorbeeld God van alles kwalijk. Hij zou 'zijn werk' niet goed doen en daarom is er zoveel puin in de wereld. En we hebben niet in de gaten dat we praten over zaken die Hij ons heeft toevertrouwd en waarvan Hij ons vrij duidelijk heeft gezegd hoe we ermee om moeten gaan. Met betrekking tot de kerk is het soms al net zo. Alle mogelijke kritiek, zonder besef dat we zelf de kerk zijn en dus volop verantwoordelijk. We gedragen ons als pubers. We horen erbij, maar dat erkennen we niet. In plaats daarvan doen we alsof we van een afstand kunnen kijken hoe het gaat en leveren we commentaar. Jezus heeft het denk ik anders bedoeld. Natuurlijk is een

puberperiode haast onontkoombaar, ook in ons geloofsleven. Maar wie puber blijft, wordt een lastig en vrij onvruchtbaar mens. Jezus' bedoeling is dat we onze eigen plek vinden en innemen. Dat we onze inbreng hebben en stevig beseffen dat we een onmisbaar deel zijn van het geheel. 'Leden van het Lichaam', noemt de Bijbel dat. En ieder lid heeft haar eigen gaven en talenten. Ieder lid mag op zijn eigen manier het geheel meedragen. Wanneer we vanuit zo'n houding samen kerk zijn, dan valt er heel wat te genieten en te vieren. Dan is het ook een stuk gemakkelijker om anderen uit te nodigen om eens 'bij ons thuis' te komen kijken en meedoen. Dan lopen veel zaken ook een stuk soepeler, omdat we wantrouwen en verborgen agenda's buiten de deur houden en open en eerlijk met elkaar omgaan; omdat we dan samen een doel voor ogen hebben en samen de Heer volgen.

God hoog verheven en heel dichtbij

In hetzelfde nummer van het **Centraal Weekblad** schreef prof. dr. K. Runia dat we in het christelijk geloof niet alleen moeten letten op wat ons persoonlijk aanspreekt, maar ook op andere aspecten.

De laatste tijd valt me telkens op hoezeer we in de christelijke geloofsleer met twee woorden moeten spreken om recht te doen aan het christelijk geloof. Vaak zijn we geneigd om op een bepaald aspect van het geloof, dat ons persoonlijk aanspreekt, alle nadruk te leggen. Dat gaat dan ten koste van andere aspecten, die evenzeer onmisbaar zijn.

Ik wil proberen door enkele voorbeelden duidelijk te maken wat ik hiermee bedoel. En dan begin ik met de 'leer van God'. In de bijbelse openbaring over God ligt ongetwijfeld sterke nadruk op de boven alles uitgaande heerlijkheid van God, die de Schepper van hemel en aarde is. Paulus spreekt van Hem als "de zalige en enige Heerser, de Koning der koningen en de Heer

der heren, die alleen onsterfelijkheid heeft en een ontoegankelijk licht bewoont, die geen der mensen gezien heeft of **kan zien**" (1 Timoteüs B:15, 16) In de theologie noemen we dit de *transcendentie* Gods, dat wil zeggen God overstijgt de hele geschapen werkelijkheid. Tegelijk – en dat is het tweede aspect dat hier onmiddellijk na genoemd moet worden – is God voortdurend betrokken op zijn schepping. Sterker nog, Hij is met zijn goddelijkheid aanwezig in heel de schepping en in elk onderdeel ervan. In de theologie spreken we hier van de *immanentie* Gods, dat wil zeggen zijn inwoning in de schepping.

in de hele geschiedenis van het menselijk denken en ook van de theologie komen we telkens weer de neiging tegen om een van deze beide 'kanten' van God te verabsoluteren. In de achttiende eeuw was er bijvoorbeeld het zogenaamde *deïsme*, waarin alle nadruk gelegd werd op de goddelijke transcendentie. Men geloofde nog steeds dat God de Schepper was van hemel en aarde, maar daar bleef het dan ook bij. God werd gezien als de grote klokmaker, die de klok van deze wereld gemaakt en op gang gebracht had. Maar verder liep de klok volgens de door God in de schepping gelegde wetmatigheden. God stond daar zelf buiten.

In een andere stroming, het zogenaamde *pantheïsme*, zien we het tegenovergestelde gebeuren. De transcendentie valt feitelijk weg en God en de geschapen werkelijkheid worden geïdentificeerd. Alles dat bestaat deelt in de goddelijkheid. De bekende joodse denker uit de achttiende eeuw, Baruch Spinoza, vatte het samen in de uitdrukking: 'God of de natuur' Die vielen eigenlijk samen. Vandaag komen we dit soort denken tegen in veel gedachtengoed van de New Age-beweging. Alles dat bestaat (de waterdruppel en de oceaan, de steen en de berg, de plant en de boom, het dier en de mens) vindt zijn diepste

grond in de goddelijke werkelijkheid. Via al dat bestaande hebben wij zelf dan ook deel aan die werkelijkheid.

Het christelijk geloof spreekt hier toch een andere taal. Het heeft niet genoeg aan één woord maar spreekt altijd met twee woorden: God **gar** ver *boven de geschapen werkelijkheid uit, maar tegelijk is Hij er van ogenblik tot ogenblik met heel zijn wezen bij betrokken.*

Uit de kerken

Ds. Mak niet terug naar Irian

De omstandigheden van het gezin van ds. D. Mak maken de voortzetting van het werk voor hem voor de missionaire dienst op Irian Jaya onmogelijk. Daarom heeft de kerkenraad van Enschede Noord besloten, in overleg met ds. Mak, hem niet opnieuw uit te zenden. Ds. Mak zal op een nader te bepalen tijdstip beroepbaar gesteld.

Predikantsplaats Zeewolde

Te Zeewolde is in verband met de sterke groei van de gemeente een tweede predikantsplaats ingesteld. De op 1 januari 1988 geïnstitueerde kerk telt momenteel 715 zielen. Voor de pastorale bearbeiding is zij opgedeeld in twee secties: Oost en West. Er wordt gewerkt aan de uitbreiding van het eigen kerkgebouw. Tot ongeveer medio december zal de ochtenddienst worden gehouden in de Chr. Geref. Kerk Maranatha, Gelderseweg 107 (8.30 uur). De middagdienst wordt gehouden in de Samen-op-Weg-kerk Open Haven, Kerkplein 8 (16.30 uur.).

Schooldag 98: de Verzoening centraal

De Theologische Universiteit te Kampen zet op woensdag 30 september haar deuren weer open voor de jaarlijkse Schooldag. De ruggengraat van deze dag wordt, zoals gebruikelijk, gevormd door de samenkomsten in diverse kerkgebouwen. Dit jaar is voor een thema gekozen waarin de kern van ons chris-

telijk geloof belicht wordt, de verzoening door Christus' lijden. Mee omdat de Schooldag samenvalt met de Israëlische 'Grote Verzoendag' hebben we het thema als volgt geformuleerd: 'De Verzoendag voorbij?' Vanwege het belang van het onderwerp zullen de docenten ditmaal in alle kerkgebouwen over het thema spreken, elk vanuit het eigen vakgebied. Speciale aandacht vragen we voor de Nieuwe Kerk, waar we net als vorig jaar vooral de jeugd verwachten. 's Middags is er zelfs een speciaal jongerenprogramma. De ingrediënten zijn dan: een toespraak van ds. C.J. Haak, docent zending en evangelisatie, cabaret door studenten en zingen onder leiding van een band. Tussen de middag zal er op de Nieuwe Markt een gospel concert worden gegeven. In de twee helft van de middag is w in de Burgwalkerk gelegenheid om met de sprekers door te praten over wat ze in hun toespraken naar voren hebben gebracht. Voor de jongeren en voor velen die zich jong voelen wordt op hetzelfde tijdstip in de Nieuwe kerk een jeugdconcert georganiseerd. Hierin zal Hans van Dongen optreden met zijn band Image en zijn gospelkoor Joshua. Tussen de samenkomsten door is er uiteraard gelegenheid het gebouw van de Universiteit te bekijken. Waarbij nog meer muzikale verrassingen mogelijk zijn. Van harte hopen we dat u en dat jij massaal naar Kampen komt om in een enthousiaste sfeer de band met uw predikantenopleiding te versterken. En om met ons na te denken over zaken die christelijk Nederland in beroering houden en die vragen om bezinning en gebed. Dat laatste is zeker het belangrijkste. Daarom zal, net als andere jaren, deze Schooldag uitmonden in een gebed tot de HERE. Die deze 'School' aan ons gaf. En Die ook de enige is die ze aan ons kan blijven geven. Noteer 30 september dus in uw of in jouw agenda. Want iedereen die iets heeft met de Theologische Universiteit in Kampen, is op die dag van harte welkom!

Namens de docenten, J.A. Meijer
Namens de studenten, Albert Balk

TV-kerkdienst

Op D.V. 2 augustus a.s. (11.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken en TV-kerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Brouwerskaven. Voorganger zal in deze dienst zijn ds. J.A. Roose.

